

VI. előadás, 2020. október 21.

AZ ORSZÁGGYŰLÉS

RENDI ORSZÁGGYŰLÉSEK

A rendi képviseleti államban a törvény nem más, mint a király és a rendek (főurak, főpapok, megyei nemesség, városi polgárság) alkudozásainak az eredménye - ettől nevezzük ezt rendi monarchiának, illetve rendi dualizmusnak. A XV. századtól megerősödő rendi dualizmus legfontosabb eszköze és működési terepe a rendi gyűlés.

rendi monarchia: az uralkodó és a rendek közös uralma, a törvényeket közösen hozzák, jogi értelemben 1445-től 1848-ig (áprilisi törvények) így működik az ország

Tagjai a XV. századtól: a főpapok, a bárók, és (elvben) a köznemesség fejenként, valamint a szabad királyi városok képviselői

Helyszín: leggyakrabban Rákos mezeje.

1526 után Ferdinánd országgyűlésein a köznemesség (a vármegyék) már csak követek (**ablegatus**) révén képviseltette magát. Miksa ismét a személyes megjelenésre kötelezte a nemességet. 1608-ban a rendi országgyűlésnek végleges szervezeti és működési rendjét megállapították, innentől kezdve kizárólagossá vált a követek általi képviselet a nemesség részéről.

Továbbá követekkel képviseltette magát: szabad királyi és bányavárosok
kiváltságos egyházi testületek (káptalanok és konventek)
Szlavónia, Horvátország és a Tengeremellék

- a főrendek és a köznemesség külön táblán ülésezett.
- a király hívta össze az ún. királyi meghívólevéllel (*litterae regales*), a király helyett a nádor, az országbíró vagy a tárnokmester is egybehívhatta szükség esetén.
- az összehívás gyakorisága 16. század második felétől három év
- az országgyűlések helye: Pozsony, Sopron.
- szólás szabadságára nagy hangsúlyt helyeztek
- tárgyalási nyelv: XVI-XVII. század inkább magyar, XVIII. század inkább latin. 1830-as évek ismét magyar.

Országgyűlési napló (*diarium*) 1790-ig latin, majd latin-magyar 1832/36-ig, utána pedig magyar. Jegyzőkönyvet csak az 1839/40-i ülésektől vezettek.

Az országgyűlés lefolyása:

megnyitása a királyi előterjesztések (*propositiones regiae*) átvételével történt.

előtte előkészítő ülések

sérelmek tárgyalása

az alsótábla által megszavazott tervezetet üzenatként (*nuncium*) a felsőtáblára küldték, → onnan válaszüzenet (*renuncium*) érkezett, → végül konszenzusos feliratot (*repraesentatio*) fogalmaztak → megküldték a királynak. → A király elhatározásában (*resolutio*) válaszolt.
szavazás

nem a többségi elv döntött, hanem „*vota non numerantur sed poderantur*”, vagyis a szavazatokat mérlegelték. A „*pars potior et sanior*”, tehát a tehetősebb és józanabb rész szavazatának döntő súlya volt.

az országgyűlési határozat **a király szentesítésével** vált csak törvénnyé, teljes érvényét a **kihirdetést** követően nyerhette el.

Az országgyűlés tárgykörei:

a királyválasztás, a koronázás, a királyhelyettesítés, a nádor és koronaörök választása, a hitlevél tartalmának megállapítása, a bírói hatalom gyakorlása a hűtlenségi esetekben, a határok kiigazítása, az országvédelmi kérdések, a hadügy és az újoncmegajánlás, az általános nemesi felkelés szervezésének elrendelése, az adómegajánlás, a porták kiigazítása, a szabad királyi városi rangra emelés, az ünnepélyes honfiúsítás, a sérelmek és kívánalmak egybeállítása és felterjesztése, s általában mindazon ügyek, amelyeket az ország törvényei az országgyűlés elé utaltak.

Felsőtábla

a királyi tanács tagjaiból alakul ki

Alsótábla

a királyi személynök volt az elnöke

külön tanácskozik a két tábla, de ritkán tartottak közös tanácskozásokat (sessiones mixta) is.

Kerületi ülések (sessio districtualis)

A XVIII. századtól a négy kerület (districtus) – a két tiszai és a két dunai – ülésein a vármegyei követek maguk választotta elnökök és jegyzők irányítása mellett egyeztették álláspontjukat és vetették össze instructióikat (*követutasításokat*).

Deputatiók (ad hoc választmányokat, bizottságok)

(az Erdélyi Fejedelemségnek 1848-ig saját országgyűlése volt)

JOGFORRÁSOK

Szokás, szokásjog

a legrégebb és legfontosabb, iratlan

lehet országos vagy részleges

Werböczi Tripartituma (Hármaskönyv, 1514) a magyarországi szokásjog összegzése

nem emelkedett törvényerőre

Törvény (decretum regis)

a legrégebb törvények büntető jellegűek, céljuk a tulajdon védelme

később terjedt ki a törvényhozás kormányzati, egyházi, majd magánjogi vonatkozásokra

bíróságok nem szoktak a XV. század vége előtt törvényekre hivatkozni

Gyűjteményes kiadásuk: Mosóczi Zakariás nyitrai püspök Telegdy Miklós pécsi püspökkel együtt 1584-ben adott ki először nyomtatott magyar törvénygyűjteményt (*Decreta constitutiones et articuli regum inclyti regni Hungariae*). Szentiványi Márton által 1696-ban kiadott javított változat kapta a *Corpus Juris Hungarici seu Decretum Generale* címet.

Erdélyi törvények

– először Bethlen Gábor állíttatott össze törvénygyűjteményt

– II. Rákóczi György idején készült el a teljesnek szánt anyag: *Approbatae constitutiones Transilvaniae et partium Hungariae eidem annexarum* (1653)

– I. Apafi Mihály alatt az Approbaták kiegészítése: *Compilatae constitutiones* (1669)

– a törvények nyelve magyar

Privilegium, rendelet (litterae privilegialis)

a király egyesek vagy testületek jogviszonyait szabályozta
nem általános érvényű, mint a decretummal
egyenlő rangú a decretummal, de nem ellenkezhetett vele
a privilegiumot is ki kellett hirdetni

Helyhatósági szabályrendelet, helyi tételes jog, statútum

az önkormányzattal rendelkező területek és testületek jogszabályalkotása
vármegyék, szabad királyi városok, mezővárosok, céhek joga a statútum-alkotás,
nem ellenkezhet törvénnyel, sem országos szokásjoggal, sem privilégiális jogokkal

A BÍRÓSÁGI SZERVEZET

az ország nagybírái

nádor, elé tartoztak: a fiscus ügyek, a mágnások bűnperei, a politikai bűncselekmények, a felségárulás és hazaárulás (a XVI. sz. második felétől az országgyűlés elé tartoztak ezek az ügyek)

országbíró, magszakadási ügyek, horvát-szlavón ügyek

személynök (personalis), a királyi táblát vezeti, személynöki városok ügyei

tárnokmester, a tárnoki városok ügyei

királyi udvar = curia → kuriális bíróságok

- a nádori/helytartói ítélőszék (sedes palatinalis), a legfelső szint
legfelsőbb feljebbviteli fórum, első fokon nem tárgyaltak
oktáválisan működött (nyolcados törvényszék), nem állandó jelleggel
amikor nincs nádor, a nádori ítélőmester helyettesíti a bírói feladatkörét
1694 után hétszemélyes tábla (tabula septemviralis)
hét tagja van: nádor, országbíró, személynök, tárnokmester + három főpap

- királyi tábla (sedes iudicialia regiae maiestatis, tabula regia)
minden nagyobb ügyet első fokon intézhetett
a vármegyei bíróságok (sedria) feletti feljebbviteli fórum
tizennégy tag, élén a személynök (personalis) állt, tagjai: egy főpap, egy főúr, négy
ítélőmester, négy esküdt nemes ülnök, az esztergomi érsek két ülnöke és a királyi jogügyek
igazgatója
oktáválisan működött (nyolcados törvényszék)
pozsonyi és eperjesi központ
török veszély miatt évekig, évtizedekig nem ült össze, helyette rövid oktávákat tartottak
(iudicia brevia) Pozsonyban

- ítélőmesterek (protonotarius) egyfajta vándorbírósága, törvényhatósági napokat tartottak 30-40
napig, nádori, országbírói, személynöki, horvát báni ítélőmesterek járták az országot.

Katonai bíráskodás

- Haditanács
- kerületi főkapitányságok hadiszéke
- seregszék, élén a seregbíróval (iudex bellicus)

A vármegye bírászkodása

megyei törvényszék, sedes iudiciaria , sedria: büntető és polgári
a XVII. század folyamán elkülönül az alispáni és a szolgabírói szék
fő-, vagy az alispán hívta össze
elnöke az alispán, tagok a szolgabírák, az esküdtek, és a megyei ügyész
elé tartozott minden közbűntett (delictum publicum)

a közgyűlés felhatalmazására az alispán néhány szolgabíróval és esküdttel mint rendkívüli bíróság
községről községre járva (cirkálás) ítélezett a gonosztevők felett.

Nagybirtokosok bírászkodása, úriszék (sedes dominalis)

az úriszék tartása egy nagybirtokos számára nem csak jog volt, hanem kötelesség is
pallosjog (ius gladii): büntetőperekben halálos ítéletet hozó jog
szabad királyi városoknak is meg volt ez a joguk

Falusi, mezővárosi ítélezés

legalsó szint
falubíró, iudex és a tanács
a bíró adómentes
csak kisebb ügyekben járhatott el, ahol a büntetés egy-öt forintig terjedt
a szokásjog volt meghatározó

Az 1723. évi igazságügyi reform (24-26. tc.)

állandóan működő bíróságok megszervezése

- Hétszemélyes Tábla
csak feljebbviteli fórum
elnöke a nádor, helyettese az országbíró
1848 előtt öt főpap, hat főúr és kilenc nemesi ülnök volt a tagja

- Királyi Tábla
első- és felsőfokú bíróság egyaránt
elnöke a személynök
26 fős, két főpap, két mágnás, az alnádor, az alországbíró, négy ítélőmester és
a királyi ügyész (szavazat nélkül), négy királyi, két primási ülnök, kilenc
számfeletti ülnök és egy bányügyi előadó

az ítélőmesterek vándorbírászkodását felszámolták

négy kerületi és a horvát-szlavónországi báni tábla megszervezése

székhelyek: Nagyszombat (Alsó-Mo.), Kőszeg (Dunántúl), Eperjes (Felső-Mo.),
Debrecen (Alföld), Zágráb

tagok: elnökön, öt-hat rendes és több számfeletti ülnök
a kerületi tábla a megyei törvényszék felett állt
minimum 100 forintot meghaladó ügyek,

1840-ben alakult meg a kúria harmadik tagozata a **Váltótörvényszék**

A szentszék

egyházi bíróságok

hatáskörük: végrendeleti, házassági és esküszegési ügyek
1647-ben szabályozták a működésüket
a megyéspüspökök felügyelte
főszentszéki bíráskodás: érsek felügyelte

Bíráskodás Erdélyben

a hét magyar erdélyi vármegye bírósága ugyanúgy működött, mint a királyságban
a szászok ügyei a nagyszombati királybíró alá tartoztak
a székelyek, széki bíróságok, ezektől a székely ispánhoz vagy a mellé kirendelt királybíróhoz lehet fellebbezni

a székek és az erdélyi vármegyék bíróságai:

- fiúszék (filialis sedria)
 - a főszolgabíró, vagy az alkirálybíró ítélezett esküdtekkel és jegyzővel a jobbágyok polgári és büntető pereiben
- alszék (particularis sedria)
 - a megyékben és Marosszéken a nemeseknek száz forintot meg nem pereiben ítélezett
 - a perek első fokú fóruma
 - bírái ugyanazok, mint a fiúszéknek
- derékszék (generalis sedria)
 - a nemesek polgári pereit intézhette
 - a székelyeknél a derékszék csak az alszék fellebbviteli fóruma
 - elnöke a főispán vagy a főkirálybíró
 - az ítékezésnél szükséges volt az alispán és az esküdtek jelenléte

1737. állandó törvényszéket alakítottak:

- Királyi Főkezesbíróság
 - az Erdélyi Királyi Tábla fellebbviteli fóruma
- Erdélyi Királyi Tábla
 - székhelye: Marosvásárhely
 - úgy működött, mint a magyar Királyi Tábla
 - tizenkét bíró, három ítélmester, és a királyi jogügyigazgató